

NAIDS UN KONFLIKTĒJOŠU INTEREŠU TĪKLS: VIDUSLAIKU LIVONIJAS POLITISKĀ DZĪVE UN TĀS ATSTĀTAIS MANTOJUMS

Eva Eihmane

eva.eihmane@gmail.com

Atslēgas vārdi: *Livonija, Rīgas arhibīskaps, Sāmsalas–Vīkas bīskaps, Tērbatas bīskaps, Vācu ordenis*

Lai palīdzētu izprast Livonijas sabiedrības grupu pragmatisko attieksmi pret citos šī krājuma rakstos analizētajiem Reformācijas procesiem, rakstā analizēta viduslaiku Livonijas politiskā dzīve, kurā dominēja pastāvīgi saspringtas un bieži naidīgas attiecības starp Rīgas arhibīskapu un periodiski arī Tērbatas un Sāmsalas–Vīkas bīskapiem, no vienas, un Vācu ordeni, no otras puses. Darbā izgaismota šo zemes kungu nesaskaņu sakne — neskaidri noteiktais un pušu spēku samēram neatbilstošais varas sadalījums starp tiem: Livonijas bīskapiem teorētiski pienākošs laicīgā un baznīcas vara pār Vācu ordeni, ko pēdējais, 13. gadsimta pirmajā pusē ienākot Livonijas politiskajā arēnā, akceptēja, taču, būdams militāri spēcīgākais zemes kungs, sākot no 14. gadsimta kategoriski noraidīja, vienlaikus tiecoties iegūt kontroli pārējos Livonijas valdījumos. Konspektīvi aplūkota pušu attiecību gaita, kuru, autoresprāt, var iedalīt vairākos etapos — Ordeņa vardarbīgā vērsšanās pret Rīgas arhibīskapu 13. gadsimtā, kas noslēdzās ar nesaskaņu risināšanas arēnas pārcelšanu uz pāvesta kūrīju, arhibīskapu centieni apliecināt savu kundzību pār Ordeni 14. gadsimta pirmajos trīs ceturkšņos, arhibīskapijas nonākšana Ordeņa pakļautībā 14. gadsimta nogalē, tās neatkarības atgūšana 15. gadsimta otrajā ceturksnī un kompromisa panākšana 15. gadsimta vidū.

Pievērsoties iemesliem, kas neļāva rast radikālu risinājumu zemes kungu konfliktiem un likvidēt to cēloni, rakstā iezīmēts Livonijas politiskajā dzīvē iesaistīto spēku — Romas pāvesta, Svētās Romas imperatora, reģiona laicīgo valdnieku, Livonijas bīskapu (un no Dānijas karaļa 1346. gadā nopirktajā Harju un Viru zemē arī Ordeņa) vasaļu un Livonijas pilsētu — savstarpēji nesavienojamo interešu veidotais tīkls, kas diktēja nepieciešamību pēc spēku līdzsvara starp zemes kungiem.

Raksta novatoriskais aspekts ir ieskats Livonijas zemes kungu attiecību mentālajā fonā, kas palīdz labāk izprast politisko spēku rīcības motivāciju. Analizējot konfliktējošo pušu starpā pastāvošo nepārtraukto spriedzi, savstarpējo neuzticēšanos un naidu, autore izvirza tēzi, ka Livonijas zemes kungu savstarpējās attiecībās liela nozīme bija rūpēm par savu publisko tēlu un spriedzi un naidīgumu pušu starpā uzturēja ne tikai to nesavietojamie centieni, bet lielā mērā arī savstarpējā neiecietība, stūrgalvīga pastāvēšana uz saviem principiem un īpaši Vācu ordeņa pastāvīgā sava fiziskā pārspēka demonstrēšana.

Ievads

Visi vēsturiskie pavērsieni nobriest ilgākā laika posmā. Lai izprastu situāciju Livonijā Reformācijas priekšvakarā, tostarp iemeslus konkrētu sabiedrības grupu uzņēmībai pret jaunajām idejām, ir jāielūkojas senākā pagātnē — laikā, kad veidojās pārmaiņu priekšnosacījumi. Tā kā Livonijas sabiedrības grupu attieksmi pret Reformāciju lielā mērā diktēja pragmatiski apsvērumi,¹ īpaši vērtīgi aplūkot, kā veidojās un attīstījās viduslaiku Livonijas pārvaldes struktūras un attiecības starp tām, jo tieši šis aspekts ir atslēga uz 16. gadsimta sākumā valdošo likumsakarību izpratni.

Attiecības starp Livonijas bīskapiem — Rīgas arhibīskapu (līdz 1251. gadam — bīskapu) un (periodiski) Tērbatas un Sāmsalas–Vīkas bīskapiem, no vienas puses², un Vācu ordeni, no otras, bija pastāvīgi saspringtas un bieži pārauga asos konfliktos. Tā kā šī vēstures literatūrā ir salīdzinoši plaši skatīta tēma,³ rakstā Livonijas zemes kungu attiecību gaita aplūkota tikai konspektīvi. Lielāka vērība pievērsta apstākļiem un spēkiem, kas ietekmēja varas sadalījumu Livonijā un neļāva to būtiski mainīt arī laikā, kad zemes kungi pakāpeniski zaudēja savas viduslaiku periodā raksturīgās ambīcijas.

Jebkura laikmeta politiskajos, garīgajos un sociālajos procesos liela nozīme ir ikdienas emocionālajam fonam un atmosfērai. Ieskatoties attiecīgā laikmeta cilvēku noskaņojumā izgaismo viņu motivāciju un palīdz izprast politiskās un sociālās likumsakarības, tostarp briestošu reliģisko pārmaiņu kontekstā. Šis ārkārtīgi interesantais aspekts Livonijai veltītajā vēstures literatūrā vēl ir nepētīts. Pagātnes emocionālās atmosfēras rekonstrukcija, protams, lielā mērā balstās uz pieņēmumiem, tomēr šajā rakstā aplūkotās tēmas kontekstā avoti ļauj izdarīt objektīvā informācijā pamatotus minējumus. Tāpēc rakstā piedāvāts arī ieskatš Livonijas zemes kungu attiecību radītajā mentālajā fonā, kas ir šīs publikācijas novatoriskais aspekts.

Livonijas pārvaldes struktūras izveide

Lai izprastu viduslaiku Livonijas politiskās dzīves likumsakarības, ir jāķeras pie pašiem pirmsākumiem — pie Livonijas pārvaldes struktūras izveides.

Kā pirmais politiskais spēks Livonijā ienāca Rīgas bīskaps, kurš tiecās Romas Katoļu ticībai pievērstajās Austrumbaltijas zemēs izveidot savu valsti, kurā viņš būtu gan garīgais, gan laicīgais kungs — līdzīgi kā funkcionēja Svētās Romas Impērijas baznīcas firstu valdījumi.⁴ Pakļaujot jaunas teritorijas un tajās attīstoties baznīcas pārvaldes tīklam, Livonijā līdzās Rīgas bīskapijai galu galā izveidojās Tērbatas, Sāmsalas–Vīkas un Kurzemes bīskapijas. 1214. gadā Rīgas bīskaps ieguva neatkarību no Brēmenes arhibīskapa, tiekot tieši pakļauts pāvestam, un 1217. gadā saņēma tiesības iesvētīt citus Livonijas bīskapus, kas viņu oficiāli apstiprināja kā augstāko baznīcas pārstāvi šajā teritorijā.⁵ Legitimitāti bīskapa Alberta laicīgās varas ambīcijām piešķīra vācu karaļa, nākamā Sv. Romas imperatora (kura pasaulīgās varas sfērā Livonija teorētiski atradās) 1207. un 1225. gadā izdotie dokumenti, kas piešķīra Albertam uz attiecīgo brīdi iekarotās Livonijas zemes kā lēni. Līdzīgas laicīgā kunga pilnvaras viņiem piešķirtajās zemēs 1225. un 1228. gadā saņēma arī Tērbatas un Sāmsalas–Vīkas bīskapi.⁶

Rezultātā Livonijā baznīcas vara vienlaikus bija laicīgā vara — zemes kungi, t.i., augstākās laicīgās varas nesēji Livonijas valdījumos bija attiecīgo diecēžu baznīcas galvas (bīskapi) un vēlāk arī reliģiski militārais ordenis.

Lai iegūtu kristīgās misijas aizstāvēšanai un pagānu pakļaušanai nepieciešamo pastāvīgu militāru spēku, 1202. gadā tika dibināts Rīgas bīskapam pakļautais Livonijas Kristus bruņinieku brāļu ordenis (*Fratres milicie Christi Livoniae*), kas pazīstams kā Zobenbrāļu ordenis. Starp abiem spēkiem gandrīz nekavējoties sākās spriedze, Ordenim

tiecoties iegūt savā valdījumā īpašumus un lielāku neatkarību no bīskapa. Piekāpjoties Ordeņa spiedienam, bīskaps 1207. gadā piešķirā tam vienu trešdaļu no jau iekarotās zemes, par ko tam bija dokumentos skaidri fiksēts pienākums dot paklausības zvērestu Rīgas bīskapam kā attiecīgās zemes kungam, bet vēlāk, saņemot zemes arī jaunizveidotajās Tērbatas un Sāmsalas–Vīkas bīskapijās, tas šajās zemēs bija pakļauts arī šo bīskapu garīgajai un politiskajai jurisdikcijai.⁷

Pēc zobenbrāļu smagās sakāves Saules kaujā 1236. gadā, lai glābtu Romas Katoļu baznīcas misiju Livonijā, 1237. gadā Zobenbrāļu ordenis tika apvienots ar Vācu ordeni, kurš pārņēma zobenbrāļu misiju, īpašumus un tiesisko statusu Livonijā — dokumentā, ar kuru pāvests apstiprināja abu ordeņu apvienošanu, bija nepārprotami noteikts, ka Livonijā Vācu ordenis manto zobenbrāļu pakļautību attiecīgo diecēžu bīskapiem.⁸ Tomēr Vācu ordenis bija daudz varenāks spēks nekā zobenbrāļi. Vācu ordenis bija pāvestam tieši pakļauta (izņemot tā Livonijas atzaru) starptautiska mēroga organizācija ar krusta karos Svētajā zemē iegūtu “starptautisku” reputāciju un daudz plašākiem resursiem nekā vietējas nozīmes Livonijas bīskapiem pakļautais Zobenbrāļu ordenis. Vācu ordenis bija savā politiskajā varā neierobežots zemes kungs Prūsijā.⁹ Tas būtiski ietekmēja Vācu ordeņa Livonijas atzara ambīcijas un pozīciju attiecībās ar citiem zemes kungiem.

Livonijas bīskapu un Vācu ordeņa attiecību dinamika

Sākumā, nostiprinoties Livonijā un turpinoties cīņām pret pagāniem, Vācu ordenis savu pakļautību Livonijas bīskapiem neapstrīdēja. Vēl 1254. gadā virsmestra pārstāvis Livonijas mestra un viņa amata pēcteču vārdā publiski zvērēja paklausību Rīgas arhibīskapam, kā arī Sāmsalas–Vīkas un Tērbatas bīskapiem un solīja pildīt visas baznīcas un laicīgās saistības, kādas Ordeņa Livonijas atzaram pienācās pret šiem prelātiem.¹⁰

Vismaz no 14. gadsimta sākuma Vācu ordenis principiāli un kategoriski noliedza savu pakļautību Livonijas bīskapiem. Turpmāk tas atsaucās uz dibināšanas laikā — 1191. un 1196. gadā — izdotām bullām, ar kurām pāvests bija ņēmis Ordeni savā tiešā aizsardzībā¹¹ un izlikās neko nezinām par minētajā 1237. gada pāvesta rīkojumā noteikto Livonijas atzara izņēmumu attiecībā uz šo statusu. Ordenis uzstāja, ka tas ir neatkarīgs no visiem laicīgajiem un baznīcas kungiem un pakļauts vienīgi kūrījai. Piemēram, ap 1312. gadu Ordeņa pārstāvis pāvesta galmā, atbildot uz Rīgas arhibīskapa sūdzībām, uzstāja, ka “izņemot pāvestu, nekāds prelāts viņus nevarot izslēgt [no baznīcas] vai noteikt aizliegumu, un šādi spriedumi viņiem un to baznīcām ir bijuši nederīgi un tukši jau vairāk nekā 50 gadu”.¹²

Ordenis arvien neatlaidīgāk centās dominēt Livonijas politiskajā dzīvē un izvērst savu ietekmi pārējos Livonijas valdījumos, apgalvojot, ka kaimiņos mītošo pagānu un shizmatīķu (ar to domājot pareizticīgos krievus) iebrukuma draudi Livonijā un visā kristīgajā pasaulē diktē nepieciešamību pēc visu politisko spēku vienotības, un tā vislabāk panākama Ordeņa vadībā.¹³

Tātad, Livonijā sadūrās divas principiāli pretējas pozīcijas.

No vienas puses, bija loģiski, ka Livonijas bīskapi tiecās īstenot tiem teorētiski pienākošos, no pāvesta un Sv. Romas imperatora izdotajiem dokumentiem izrietošo laicīgo un baznīcas varu pār Vācu ordeni, un Rīgas arhibīskaps vēlējās būt Livonijas vadošais politiskais spēks. No otras puses, Vācu ordenis, augsti vērtējot savu tikai pāvestam pakļautās organizācijas statusu, labprāt aizmirsā uz Livoniju attiecināmu izņēmumu tajā un, baudot praktiski neierobežotu politisko varu Prūsijā, nebija radis pakļauties citiem zemes kungiem. Varas sadalījums Prūsijā, kas faktiski bija Ordeņa valsts, Livonijas brāļiem bija pastāvīgs ideāls, uz ko tiekties. Avoti vedina domāt, ka, lai gan kaimiņu radītais drauds

ārējiem spēkiem adresētos dokumentos tika pārspīlēts un izmantots retoriskiem mērķiem, Ordenī valdīja patiesa pārliecība, ka Livonijas kopīgo interešu vārdā visiem zemes kungiem jārikojas saskaņoti, Ordeņa kā galvenā militārā spēka vadībā.¹⁴

Rezultātā laicīgajā jomā Livonijas bīskapu kundzība pār Vācu ordeni bija manipulējams jēdziens. Praktisko varas hierarhiju Livonijā diktēja reālais spēku samērs un apstākļi šajā teritorijā. Šiem nosacījumiem mainoties, abu spēku attiecību vēsturē var izdalīt vairākus posmus.

13. gadsimtā Livonijas zemes kungu attiecību raksturīga iezīme bija nesaskaņu īpaši nesavaldīga risināšana ar fiziska spēka metodēm no Vācu ordeņa puses. Tas sagūstīja un turēja ieslodzījumā pirmo Rīgas arhibīskapu Albertu II (*Albert Suerbeer*, 1245–1273).¹⁵ Ordeņa gūstā nonāca arī citi 13. gadsimta arhibīskapi un augsti stāvoši garīdznieki. 1298. gadā Vācu ordenis ar militārām metodēm risināja nesaskaņas ar Sāmsalas–Vīkas bīskapu.¹⁶ Avoti neļauj noteikt precīzu šo konfliktu iemeslu — to, cik lielā mērā tos izraisīja prelatu centieni apliecināt savu varu pār Ordeni un cik lielā mērā — Ordeņa vēlme uzkundzēties viņiem. Lai vai kā, Vācu ordeņa rīcība vērtējama vismaz kā pārmērīga spēka lietošana, un tā uzsāktā virzība uz Rīgas pilsētas pārņemšanu savā pakļautībā,¹⁷ kā arī iebrukums Sāmsalas–Vīkas bīskapijā vedina domāt, ka Ordenis nebija pasīvs nesaskaņu dalībnieks. Tieši Vācu ordeņa spiediena ietekmē par jaundibinātās Livonijas un Prūsijas arhidiecēzes galvas rezidenci 1251. gadā tika izvēlēta Rīga — Ordenis nevēlējās, lai arhibīskaps rezidē tā varas centra tuvumā Prūsijā.¹⁸

13. gadsimta nogalē aizsākās Livonijas bīskapu tradīcija sūdzēties par Ordeni pāvestam. Lai izvairītos no baznīcas sodiem, Vācu ordenis turpmāk centās atturēties no vardarbības, un par savstarpējo konfliktu galveno risināšanas līdzekli kļuva diplomātija.

14. gadsimta pirmajos trīs ceturkšņos Rīgas arhibīskapi un vismaz viens Tērbatas

bīskaps ar pāvesta palīdzību apņēmīgi tiecās panākt, lai Ordenis atzīst sevi par tā vasaļi.¹⁹ Arhibīskapi turpmāk centās arī atgūt kundzību pār Rīgas pilsētu, ko pēc rīdzinieku sakāves karā (1297–1330) bija pārņēmis Vācu ordenis.

14. gadsimta nogalē, atklājot to, ka, apdāvinot Romas kūrījas amatpersonas, var iegūt sev labvēlīgus pāvesta lēmumus, Vācu ordenim izdevās īstenot tālāku tam labvēlīgu pavērsienu Livonijas varas hierarhijā, sasniedzot savu augstāko varas punktu Livonijā. 14. gadsimta pēdējā ceturksnī Ordenis uzsāka centienus panākt, lai pāvests Livonijas bīskapu amatos ieceļ tam labvēlīgas personas. Kā pirmais no vairākiem veiksmīgiem mēģinājumiem bija Ordeņa bijušā virsmestra brāļadēla Vinriha no Kniprodes (*Winrich/ Winnrich von Kniprode*, 1385–1419) virzīšana par Sāmsalas–Vīkas bīskapu 1385. gadā. Savukārt Rīgas diecēzē ordenis veiksmīgi panāca, pēc tā domām, paliekošu konfliktu risinājumu, iegūstot faktiski kundzību šajā diecēzē pēc līdzīga principa, kāds darbojās Prūsijā²⁰. 1393. gadā iegūstot arhibīskapa vasaļu atbalstu un pasniedzot pāvestam lielu naudas summu, tas panāca, ka Rīgas arhibīskaps Johanness IV (1374–1393) tika pārcelts citā amatā un viņa vietā tika iecelts virsmestra brāļadēls Johanness no Valenrodes (*Johannes von Wallenrode/ von Wallenrodt*, 1393–1418), kurš nekavējoties iestājās Ordenī. Pāvests noteica, ka turpmāk ievēlētajiem Rīgas domkungiem jāiestājas Vācu ordenī, un piešķīra Ordenim tiesības ierosināt un apstiprināt Rīgas domkungus amatā,²¹ tādējādi Rīgas domkapituls tika inkorporēts Vācu ordenī. 1397. gadā tika noteikts, ka arī Rīgas arhibīskapam turpmāk jābūt Vācu ordeņa brālim.²²

Rīgas arhibīskapiem svarīgākais politiskais mērķis turpmāk bija savas un domkapitula neatkarības atgūšana. Pie varas nākot mazāk pērkamiem pāvestiem un pēc Vācu ordeņa Prūsijas brāļu sakāves Tanenbergas (jeb Grīnvaldes vai Žalgires) kaujā 1410. gadā

pasliktinoties ordeņa militārajam, politiskajam un ekonomiskajam stāvoklim, tas tiem izdevās. Pāvests Martins V (*Martinus V*, 1417–1431) vispirms uz laiku “iesaldēja”, bet 1423. gada decembrī pavisam anulēja domkapitula inkorporāciju Ordenī (nosakot, ka esošie domkungi ievēros Vācu ordeņa regulu, bet turpmāk ievēlētie pieņems augustiniešu regulu).²³ 1426. gada novembrī pāvests augustiniešu regulu un tērpu atļāva pieņemt arī tobrīd amatā esošajiem domkungiem.²⁴

Lai gan Livonijas brāļi no sava militārā pārkuma pozīcijām mēģināja piespiest Rīgas domkungus palikt Vācu ordeņa pakļautībā,²⁵ pieaugošā kārtu (vasaļu un (mazākā mērā) pilsētnieku) ietekme un iesaiste Livonijas politiskajos procesos nozīmēja, ka Ordenim turpmāk bija jāsamierinās ar kompromisa risinājumiem. Turklāt tālāki tam nelabvēlīgi pavērsieni — baznīcas koncila izvirzīšanās par augstāko baznīcas instanci, Rīgas domkapitula apelācija un tam labvēlīgais spriedums Bāzeles koncilā (1431–1449),²⁶ kā arī Ordeņa Livonijas atzara smagā sakāve 1435. gada septembrī kaujā pret Polijas–Lietuvas karaspēku — lika Ordenim ievērojami piekāpties.²⁷ 1435. gada decembrī zemes kungu un kārtu sanāksmē (landtāgā) tika panākts arhibīskapa un Vācu ordeņa izlīgums. Puses apņēmas turpmāk visas nesaņķas atrisināt ar šķīrētiesneša palīdzību Livonijas teritorijā. Vācu ordenis akceptēja, ka Rīgas domkapituls uz “mūžīgiem laikiem” saglabās augustiniešu regulu.²⁸ Savukārt arhibīskaps atteicās no prasības pēc laicīgās kundzības pār Ordeņa Livonijas atzaru. Šī vienošanās uzskatāma par robežšķirtni Vācu ordeņa un Livonijas bīskapu attiecībās — tā iezīmēja tendenci savstarpējos konfliktus risināt Livonijas politisko spēku savstarpējās vienošanās ceļā.

Lai gan ar dāvanu palīdzību kūrījā 1448. gadā Ordenis atkal panāca sava pārstāvja iecelšanu Rīgas arhibīskapa amatā, tam turpmāk arvien vairāk nācās rēķināties

ar pārējo Livonijas politisko spēku interesēm. 1451. gadā Rīgas domkapituls ar draudiem tika piespiests noslēgt jaunu vienošanos ar Ordeni, kas ļāva Livonijas brāļiem būt noteicējiem politiskajā dzīvē, bet atstāja arhibīskapam ricības brīvību reliģiskajos jautājumos un viņam tieši pakļauto zemju pārvaldē, kā arī saglabāja domkapitula faktisko neatkarību.²⁹ Kā spēku samēram atbilstošs un abu pušu galvenās intereses apmierinošs risinājums šis kompromiss palika spēkā līdz pat 16. gadsimta vidum un atrisināja arhibīskapa un Ordeņa savstarpējo sāncensību par vadošo lomu Livonijas politikā. Tomēr puses visā šajā periodā — lai gan ar zināmiem pārtraukumiem — turpināja konfliktēt par kundzību pār Rīgas pilsētu,³⁰ kā arī turpinājās Ordeņa centieni iegūt ietekmi Tērbatas un Sāmsalas–Vīkas bīskapijās.

Vācu ordeņa un Livonijas bīskapu, galvenokārt Rīgas arhibīskapa konflikta pamatjautājums bija šo prelātu un ordeņa savstarpējā hierarhija, kā arī kundzība pār Rīgas pilsētu. Konflikta sakne meklējama varas sadalījumā, kas, pirmkārt, nebija nepārprotami skaidrs un, otrkārt, neatbilda praktiskajiem spēku samēriem un pušu ambīcijām.

Vācu ordeņa un Livonijas bīskapu attiecību gaita norāda uz vairākām likumsakarībām, kuru izpratne prasa atbildēt uz pamatjautājumiem: Ar kādiem līdzekļiem puses centās sasniegt savus mērķus? Kāpēc Livonijas bīskapiem neizdevās apliecināt savu kundzību pār Vācu ordeni, bet Ordenim — iegūt paliekošu kontroli pār visām Livonijas zemēm? Atbildes meklējamas daudzo Livonijas politiskajā dzīvē iesaistīto pušu pretrunīgajā interešu tīklā.

Livonijas zemes kungu attiecības ietekmējošie spēki

1) Pāvests kā Livonijas augstākā baznīcas varas instance.

Pāvesta iesaiste Livonijas politiskajā dzīvē izpaudās divos savstarpēji saistītos veidos.

Romas katoļu baznīcas galvam piederēja pēdējais vārds kandidātu izvēlē prelātu amatīem — viņš apstiprināja domkapitula ievēlētu bīskapu vai arī iecēla šajā amatā sev izvēlētu vai kādas ieinteresētās puses lobētu kandidātu. Pāvests kā augstākā baznīcas instance Livonijā darbojās arī kā augstākais laicīgais tiesnesis Livonijas bīskapu un Vācu ordeņa savstarpējos konfliktos, jo viņa rīcībā bija baznīcas sodi. Tomēr ar tiem nepietika, lai konsekventi panāktu savu rīkojumu izpildi — tam nelabvēlīgos pāvesta spriedumus Ordenis nepildīja un centās panākt to pārskatīšanu. Piemēram, tas atteicās nodot pāvesta pārstāvja rokās 1305. gadā iegādāto Daugavgrīvas klosteri un panāca, ka pāvests galu galā 1319. gadā apstiprināja šī īpašuma nonākšanu Ordeņa rīcībā.³¹

Sūdzēšanās pāvestam bija galvenais līdzeklis, ar kuru Livonijas bīskapi centās aplicināt savu kundzību pār Vācu ordeni un aizstāvēties pret to. Sākot no 13. gadsimta beigām, tas, no vienas puses, lika Ordenim apvaldīt fiziska spēka pielietojumu pret oponentiem, bet sākot no 14. gadsimta pēdējā ceturkšņa, kad Ordenis izvērta intensīvu diplomātisko darbību pāvesta galmā, ieskaitot kūrījas amatpersonu apdāvināšanu, labvēlīgie pāvesta lēmumi Ordenim — kā pārtikušam un ietekmīgam reģiona politiskajam spēkam, kā arī Rietumu kristīgās pasaules austrumu robežas aizsardzībā būtiskai militārai organizācijai — palīdzēja palielināt savu ietekmi Livonijā. Apmēram no 15. gadsimta vidus zemes kungu konfliktu risināšanā arvien aktīvāk iesaistoties kārtām, īpaši vasaļiem, un Livonijas politiskajiem spēkiem arvien vairāk tiecoties būtiskus jautājumus risināt savstarpēju sarunu ceļā, pāvesta loma šajā jomā sāka mazināties.

2) Sv. Romas imperators kā Livonijas augstākā varas instance laicīgajos jautājumos.

Livonijas bīskapi un Vācu ordenis bija saņēmuši no Sv. Romas imperatora pilnvaras savai laicīgo kungu darbībai un tādējādi

vismaz teorētiski bija viņam pakļauti,³² tāpēc atbalsta meklējumos savstarpējos konfliktos griezās arī pie viņa. Tomēr imperatoram — vēl mazākā mērā nekā pāvestam — nebija mehānisma, kā panākt savu lēmumu īstenošanu Livonijā un viņa iesaiste Livonijas zemes kungu attiecībās nebija pastāvīga un konsekventa: visbiežāk tā bija pasīva, nekad nenonākot līdz materiālam vai militāram atbalstam. Tomēr imperatora izdotie dokumenti bija ietekmīgs arguments Livonijas zemes kungiem savstarpējās diplomātiskajās cīņās.

3) Reģiona laicīgo valdnieku divdomīgā loma.

Būdami militāri vājāki, Livonijas bīskapi konfliktos ar Ordeni mēdza griezties pie reģiona laicīgajiem valdniekiem pēc diplomātiska un pat militāra atbalsta. Tas bija viens no apstākļiem, kas neļāva Ordenim pilnībā pārņemt savā kontrolē Livonijas bīskapijas, jo tas centās izvairīties no asiem militāriem konfliktiem ar kristīgajiem valdniekiem. Tomēr līdz pat 16. gadsimta vidum (kad Livonijas brāļi vairs nevarēja saņemt militāro palīdzību no Prūsijas) arī laicīgās varas nebija gatavas iesaistīties asā militārā konfrontācijā ar Vācu ordeni Livonijas bīskapu dēļ un pārsvarā aprobežojās ar diplomātisku vai pavisam nelielu praktisku atbalstu (izņemot lietuviešus, kuri pirms pievēršanās kristietībai 1386. gadā regulāri mēdza sirot Livonijā). Īpaši aktīvu diplomātisko atbalstu Rīgas arhibīskapam sniedza Polijas karalis, kurš pastāvīgi konfliktēja ar Vācu ordeni un šādā veidā varēja izmantot arhibīskapa sūdzības par Ordeni savā diplomātiskajā cīņā pret to. No otras puses, Livonijā pastiprinājās tendence, ka, kādam bīskapam saņemot ievērojamu ārēju atbalstu, pārējie Livonijas spēki, raizējoties, ka potenciālās izmaiņas varas sistēmā varētu kaitēt to interesēm, centās nepieļaut ārēju iejaukšanos Livonijas politikā.³³ Piemēram, 1304. gadā Tērbatas un Sāmsalas–Vīkas bīskapi un Dānijas karaļa vasaļi slēdza savienību ar Vācu ordeni pret

Rīgas arhibīskapu un pilsētu, lai spiestu tos atteikties no savienības ar lietuviešiem vai — ja tas neizdotos — kopīgi pretotos šiem ārējiem draudiem un censtos arī nākotnē nepieļaut ārēju spēku iesaisti Livonijas politikā.³⁴

Livonija bija iesaistīta reģiona laicīgo spēku attiecību tīklā arī ar Ordeņa Prūsijas zemju starpniecību. Vācu ordeņa Livonijas atzars bija spiests rēķināties ar Prūsijas brāļu ārpolitiskajām interesēm, ko galvenokārt noteica attiecības ar pārējiem reģiona ietekmīgākajiem spēkiem — Polijas un Dānijas valdniekiem un Hanzas savienību. Prūsijas brāļiem konflikti ar Livonijas biskapiem bija nevēlami (jo tie sašķēla resursus, kaitēja reputācijai, deva pretiniekam retorisku instrumentu, kā arī palīdzēja Livonijas biskapiem rast sabiedrotos Ordeņa pretinieku rindās ārpus Livonijas). Tā rezultātā virsmestrs nereti mudināja Livonijas mestru būt savaldīgam attiecībās ar biskapiem³⁵ un starptautisku rezonansi ieguvušu konfliktu kontekstā ņēma savās rokās diplomātiskos nesaskaņu regulēšanas centienus, kā, piemēram, pēc tālāk aplūkotās 1428. gadā Ordeņa brāļa paveiktās Livonijas bīskapu delegācijas slepkavības.

4) Vasalji kā Livonijas bīskapu sabiedrotie.

Livonijas prelātu militāro spēku veidoja to vasalji. Tāpēc bīskapi (un Harju un Viru zemē arī Ordenis)³⁶ bija spiesti arvien vairāk ar vasaljiem rēķināties, to ietekme politiskajā dzīvē arvien pieauga un tie arvien aktīvāk iesaistījās zemes kungu savstarpējo konfliktu risināšanā landtāgu ietvarā. Vasalji bija ieinteresēti atrasties pēc iespējas vājāka zemes kunga pakļautībā, jo tas tiem ļāva palielināt savu ietekmi un privilēģijas. Tāpēc vasalji iestājās gan pret attiecīgo bīskapiju nonākšanu Ordeņa kontrolē, gan pret ārējo spēku ietekmi tajās. Piemēram, Harju un Viru zemes vasalji centās nepieļaut attiecīgās, tobrīd vēl Dānijas karalim piederošās teritorijas nonākšanu Vācu ordeņa īpašumā pēc igauņu zemnieku 1343–1345. gada sacelšanās³⁷ un Rīgas arhibīskapijas vasalji 1395. gadā ar mi-

litāriem līdzekļiem pretojās Vācu ordeņa brāļa Johannesa V kļūšanai par arhibīskapu.³⁸ Tā kā vasaļus vadīja gluži pragmatiskas intereses, Vācu ordenim nebija neiespējami pārvilināt pretinieka vasaļus savā pusē. Piemēram, 14. gadsimta beigās Vācu ordenis noskaņoja pret Rīgas arhibīskapu viņa vasaļus, aizstāvot to tiesības brīvi rīkoties ar saviem lēņiem.³⁹ Arī konfliktos ar Sāmsalas–Vīkas bīskapu Vācu ordenis regulāri manipulēja ar bīskapijas vasaļu interesēm. No otras puses, vasaļi bija ieinteresēti, lai Livonijā valdītu viņu saimnieciskajai darbībai nepieciešamais miers, tāpēc viņi atbalstīja Vācu ordeņa rūpes par Livonijas robežu drošību. Pieaugot vasaļu iespējai iesaistīties zemes kungu konfliktu risināšanā landtāgos, tie arvien noteiktāk iestājās pret ārējas varas — gan pāvesta, gan reģiona laicīgo valdnieku — iejaukšanos Livonijas politikā. Reformācijas notikumu kontekstā vērts atzīmēt un avoti rosina domāt, ka vismaz daļa vasaļu nejuta ciešu saikni ar pāvestu — vismaz kā ar Livonijas augstāko baznīcas varas instanci. Tā saskaņā ar Sāmsalas–Vīkas bīskapa Kaspara (*Caspar Schuwenpflug*, 1420–1423) rakstīto, kāds Harju zemes vasalis esot teicis, pēc bīskapa domām, ķecerīgus vārdus, kādus “pat jūds neuzdrošinātos paust”: Livonija ir iekarota bez pāvesta un Sv. Romas imperatora dalības “un par viņiem šajā zemē maz ko zina teikt”.⁴⁰

Tātad Livonijas vasalji, savu pragmatisko interešu vadīti, iestājās par esošās varas sistēmas saglabāšanu, jo tā tiem nodrošināja vislielāko iespējamo ietekmi.

5) Pilsētas — landtāgu dalībnieces un savu kungu balsts.

Livonijas lielākās pilsētas visumā uzticīgi pildīja saistības attiecīgi katra pret savu zemes kungu, ar kuru tām bija izveidojusies laba sadarbība: Rēvele (Tallina) ar Vācu ordeni, Tērbata (Tartu) ar savu bīskapu. Savukārt Rīga bija ordeņa un arhibīskapa strīdus ābols un mēdza to izmantot savās pragmatiskajās interesēs. Piemēram, rīdzinieki

pretošanās dubultajai pakļautībai Vācu ordenim un arhibīskapam Silvestram (*Silvester Stodewescher*, 1448–1479) un vienlaikus centās situāciju izmantot savas patstāvības stiprināšanai, atbalstot vispirms vienu, tad otru, atkarībā no to dotajiem solījumiem.⁴¹ Salīdzinājumā ar vasaļiem, pilsētnieki, kuru galvenās saimnieciskās intereses bija saistītas ar tālirdzniecību, mazāk skaidri un aktīvi pauda savas intereses zemes kungu attiecību kontekstā, tomēr arī viņu saimnieciskajai darbībai bija nepieciešams miers, un viņi landtāgu ietvaros piedalījās zemes kungu konfliktu noregulēšanā.

Tāpat dažādiem Livonijas politiskajā dzīvē iesaistītiem un ieinteresētiem spēkiem bija atšķirīgas intereses un tās visas bija integrējušās kopīgā tīklā. Tas prasīja līdzsvaru starp Livonijas politiskajiem spēkiem. Tādu nodrošināja esošā pārvaldes sistēma. Tiklīdz varas līdzsvars sašķobījās, sekoja iesaistīto spēku pretreakcija. To visskaidrāk parāda iekšējo un ārējo spēku — Tērbatas bīskapa, viņa pilsētas un vasaļu, Rīgas arhibīskapijas vasaļu, no amata atceltā Rīgas arhibīskapa Johanna IV un viņa domkunga, Sv. Romas imperatora, Meklenburgas un Pomerānijas-Štetinas hercogu un Lietuvas lielkunigaiša — vienota nostāšanās pret Vācu ordeni 14. gadsimta nogalē, kad Vācu ordenis bija ieguvis kontroli pār Rīgas arhibīskapiju un Tērbatas bīskaps bija vienīgais no tā neatkarīgais zemes kungs Livonijā.⁴²

Livonijas zemes kungu konfliktu emocionālais fons

Politiskās dzīves konteksts vien pilnībā neizskaidro iesaistīto personu motivāciju — kāpēc bīskapiem, sevišķi Rīgas arhibīskapam, bija tik svarīgi, lai Vācu ordenis atzītu tā virskundzību, bet Ordenim — lai publiski tiktu atzīta tā neatkarība no Livonijas bīskapiem un dominējošā politiskā spēka statuss. Konflikta dalībnieku rīcību un tās motīvus palīdz saprast ieskats viņu cilvēciskajās vajībās un Livonijas politiskajā dzīvē tobrīd valdo-

šajā atmosfērā. To — līdzīgi kā mūsdienu politisko nesaskaņu pavadošo un uzkurinošo atmosfēru — savukārt veido sīkas nianšes, kas konflikta brīdī var šķīst ārkārtīgi nozīmīgas, bet, no ilgāka laika distances raugoties, bieži vien zaudē savu svarīgumu.

Avoti vedina domāt, ka pušu savstarpējās attiecībās liela nozīme bija rūpēm par savu publisko tēlu. Šajā gadījumā diezgan precīzi situāciju raksturo 16. gadsimta hronists Baltazars Rusovs (*Russow, Rüssow Balthasar*, 1536–1602) no sava laika pozīcijām secinot, ka bīskapi un ordeņkungi ķīldojās “sacensības un godkāribas dēļ”.⁴³

Gan arhibīskapam, gan, šķiet, jo īpaši Vācu ordenim sava neatkarība un/vai pār pretinieku gūtā virsroka un tās publiska atzīšana, no otras puses, bija arī goda un principa jautājums. To visspilgtāk ilustrē lielā, pat primārā nozīme, ko puses pievērsa Rīgas domkungu tēpa krāsai — tā publiski demonstrēja, kurš (Vācu ordenis vai arhibīskaps) attiecīgajā brīdī ir uzvarētājs savstarpējā sāncensībā.⁴⁴ 1373. gadā arhibīskapa Zigfrīda (*Siegfried / Siffrido / Siffridus Bloemberch / Blomberch / Blomberg / Blomemberch*, 1370–1374) veiktā domkapitula pāreja no Premonstrīešu ordeņa regulas un baltā tēpa, kas bija līdzīgs tam, ko valkāja Vācu ordeņa brāļi, uz Augustīniešu ordeņa regulu un melno tēpu,⁴⁵ un jo īpaši Rīgas domkapitula inkorporācija Vācu ordenī 1393. gadā un tā atgriešanās pie augustīniešu regulas 1428. gadā avotos tiek minēta kā attiecīgā tēpa uzvilksana vai novilkšana — tāpat reducējot piederību attiecīgajam ordenim līdz ārišķīgām, simboliskām izpausmēm.⁴⁶

Tā 1428. gada 14. augustā, kad Rīgas domkungi jau bija īstenojuši pāvesta bullu, kas viņiem atļāva atteikties no Vācu ordeņa regulas, šķīrējtiesnešu pasludinātajā spriedumā abu pušu strīdā kā pirmais punkts minēts pienākums arhibīskapam un kapitulam pēc Ordeņa pieprasījuma skaidrot, ka viņi ar Vācu ordeņa tēpa novilkšanu nav vēlējušies tam kaitēt.⁴⁷ Tikai pēc tam seko

punkti, kas saistīti ar strīda galveno iemeslu — Vācu ordeņa pārstāvja neseno veikto Livonijas bīskapu delegācijas slepkavību. Arī minētais 1451. gadā panāktais kompromiss, lai gan paredzēja domkungiem tiesības nepieņemt Vācu ordeņa regulu, tomēr uzlika tiem pienākumu valkāt šī ordeņa tērpu.⁴⁸ Tas atklāj, kas abām pusēm attiecīgajā situācijā bija svarīgākais apsvēruma: Vācu ordenim — ārējā iespaida radīšana, ka tas ir noteicējs arhibīskapijā, bet domkungiem — faktiska patstāvība un rīcības brīvība.

Daudzi avoti un savstarpējo attiecību epizodes tieši un netieši norāda uz konfliktējošu pušu starpā pastāvošo nepārtraukto spriedzi, savstarpējo neuzticēšanos un pat naidu.

Agrīns avots, kas dzīvīgi vēsta par naida atmosfēru pušu starpā, ir 1312. gadā tapušais pāvesta legāta Franciska no Moliano (uz arhibīskapa Frīdriha (*Friedrich von Pernstein*, 1304–1341) sūdzību pamata) veiktās izmeklēšanas protokols. Liecinieku izteikumi atklāj plašāku Livonijas garīdzniecības aprindu un pat sabiedrības kopumā nepatiku pret Ordeni un bailes no tā, vienlaikus nepārprotami norādot uz šīs attieksmes iemeslu — Ordeņa brāļu skarbo un augstprātīgo izturēšanos pret pārējām sabiedrības grupām. Apstiprinot daudzus Ordenim piedēvētos pārkāpumus pret garīdzniecību, jaunkristītajiem un baznīcām, liecinieki, vaicāti, kā viņi to zina, vairākkārt atbildēja, ka “tās ir vispārējas valodas”, “tas ir skaidri redzams”, “dzirdējis to stāstām nepārtraukti no daudziem”, “tas zināms visiem provinces garīdzniekiem un laicīgajiem”,⁴⁹ “par to visa tauta skaļi runā, un to neviens nevar ar atrunāšanos noklusināt”.⁵⁰ Piemēram, dominikāņu mūks no Rīgas liecināja: “Visā provincē runājot — ja nepretosies minēto brāļu bardzībai, kristīgā ticība aizies bojā starp to apgabalu jaunkristītajiem, kuri ir vārgi un varētu ātri novērsties no kristīgās ticības.”⁵¹ Kāds cits liecinieks stāstīja: “Rīgas provincē esot skaidri redzams, ka brāļi vajājot Rīgas baznīcas vasaļus tik cietsirdīgi, ka tie aiz bailēm neuzdrošinoties paklausīt savam

arhibīskapam.”⁵² Kāds cits liecinieks atzinās, ka “aiz bailēm no brāļiem pats nav varējis vairākus gadus uzturēties baznīcā”⁵³ [t.i., diecēzē].

Par dziļi iesakņojušos savstarpējo neuzticēšanos un spriedzi, kas pārkāpa konkrēto personu savstarpējo attiecību robežas un pārmantojās līdz ar amatu, liecina Livonijas mestra attiecības ar Rīgas arhibīskapu Johannessu V, kurš bija lojāls Vācu ordeņa brālis. Pat ar šādu prelātu mestrs nespēja sadzīvot — abiem izveidojās lai gan ne atklāti naidīgas, tomēr neuzticības pilnas attiecības. Virsmestrs, raizējoties, ka Livonijas mestra tendence uz nevajadzīgu asumu var sabojāt attiecības pat Ordenim izdevīgā varas sadaļījumā Livonijā, lūdza viņu izturēties pret arhibīskapu tik pieklājīgi, cik vien viņš spēj.⁵⁴ Livonijas mestra tieksme arhibīskapu pilnībā kontrolēt un izriktot⁵⁵ bija vismaz viens no iemesliem, kāpēc Johanness V 1405. gadā atstāja savu diecēzi mestra pārvaldē⁵⁶ un devās pildīt diplomātiskas misijas Sv. Romas imperatora, Vācu ordeņa virsmestra un pāvesta uzdevumā. Livonijā valdošo politisko atmosfēru spilgti raksturo 1411. gada novembrī rakstītā Livonijas mestra vēstule virsmestram. Tobrīd tika plānota Livonijas mestra un arhibīskapa tikšanās, un savā vēstulē virsmestram Livonijas mestrs lūdza to novērst, jo no tās neesot gaidāms nekas labs. Viņš rakstīja, ka — ja abi nešķirtos draudzīgi, tas nebūtu labi. Savukārt, ja sarunās tiktu izlemts, ka arhibīskaps atkal atgriežas savā diecēzē, tas Ordenim būtu vēl sliktāk, jo tad Livonijas bīskapi pulcētos ap viņu un tas ļoti mazinātu Vācu ordeņa ietekmi Livonijā.⁵⁷

Visspilgtāk Livonijas politiskajās attiecībās valdošo pastāvīgo spriedzi, kas, kādai pusei veicot otram nepieņemamas darbības, pāranga atklāta naidīguma izpausmēs, raksturo situācija 1428. gadā. Tobrīd Rīgas domkungi gatavojās publiskot un pildīt jau 1426. gadā izdoto pāvesta bullu, kas ļāva tiem izstāties no Vācu ordeņa.⁵⁸ Ordenim niknojoties par

šo pavērsienu, vēloties prelātus iebiedēt un, iespējams, arī novērst kārtējās to sūdzības no nākšanu pāvesta rokās, 1428. gada pavasarī ordeņa Grobiņas fogts Gosvins no Ašebergas (*Gosen/ Goswin/ Goszwin van Aschenberg/ Asscheberch/ Asschenberge*) ar sabiedrotajiem (domājams, ar Livonijas mestra ziņu) brutāli noslepkavoja augsta līmeņa Livonijas bīskapu delegāciju 16 cilvēku sastāvā, kuri bija ceļā uz Romu, lai apstiprinātu tikko notikušās baznīcas provinces sinodes lēmumus un, iespējams, vērtu intrigas pret Ordeni.⁵⁹ Lai gan Ordenis visu vainu uzvēla tiešajam slepkavības izpildītājam, par Ordeņa tādu vai citādu iesaisti nebija šaubu, un spriedze Livonijas sabiedrībā sasniedza vienu no saviem augstākajiem punktiem, draudot pāraugt militārā sadursmē. Abas puses bažījās par uzbrukumu no otras puses. 30. aprīlī Livonijas mestrs pavēlēja Ordenim padotajiem Rēveles pilsētniekiem būt gataviem ar ieročiem doties palīgā, ja ordeni “skartu nedienas, Dievs sargi no tām”.⁶⁰ 14. maija vēstulē Livonijas mestram virsmestrs pieļāva varbūtību, ka arhibīskaps šo lietu tā neatstās un — “lai Dievs to nedod” — uzsāks pret Ordeni karu.⁶¹ Kā norāda 15. jūnijā rakstītā virsmestra vēstule Livonijas mestram, Rīgas arhibīskaps savukārt bažījās, ka Ordenis gatavojas ar militāru spēku piespiest domkapitulu atkāpties no saviem neatkarības centieniem, un sūdzējās virsmestram par to, ka Livonijas brāļi bruņojas.⁶² Vienlaikus Vācu ordenis ar fiziska spēka palīdzību centās nepieļaut jebkādas Livonijas bīskapu kontaktus ar ārpusauli, lai novērstu sūdzēšanos pāvestam un minimalizētu šī atgadījuma “starptautisko publicitāti”.⁶³ Vispildītāk naidpilno atmosfēru ilustrē tiešā vaininieka Grobiņas fogta vēstule Rīgas arhibīskapam, kas saglabājusies hronistu atstāstā — neatkarīgi no tā, vai vēstule tapusi pēc paša fogta vai, visticamāk, Livonijas mestra iniciatīvas, vai hronisti to ir atreferējuši vairāk vai mazāk precīzi. 15. gadsimta Lībekas hronista Johanna Rufus versijā Grobiņas fogts esot rakstījis: “Ziniet, Rīgas

arhibīskapa kungs un pārējie Livonijas bīskapi, ka es, Gosvins Ašebergs, Grobiņas fogts, esmu noslīcinājis jūsu priesteri [...] un visus viņa sabiedrotos, un esmu atņēmis viņiem to, kas bija pie viņiem, jo viņi bija zemes un mūsu ordeņa nodevēji. [...] un, ja Dievs tā gribētu, ka es jūs visus bīskapus dabūtu savā varā, tad es ar jums visiem tā arī izdarītu. [...]”⁶⁴

Spriedzi Livonijas politiskajā dzīvē un pušu savstarpējo neuzticēšanos ilustrē arī situācija pirms Vācu ordenim piederīgā arhibīskapa Silvestra stāšanās amatā. Livonijas vasaļi bija viņu gatavi pieņemt tikai tad, kad viņš un Ordenis gan kopā, gan atsevišķi, gan mutiski, gan rakstiski apliecināja, ka domkapituls nebūs spiests pieņemt Vācu ordeņa regulu un tiks respektētas visas arhibīskapa vasaļu tiesības — lai gan 1435. gadā landtāgā noslēgtā vienošanās jau garantēja domkapitulam tiesības “uz mūžīgiem laikiem” saglabāt augustiniešu regulu. Šāda neuzticēšanās ordeņa solījumiem nebija bez pamata — virsmestrs savukārt bija licis Silvestram dot slepenu rakstisku solījumu, ka viņš pats nekad neizstāsies no Vācu ordeņa, vienmēr rīkosies tā interesēs un centīsies panākt domkapitula atgriešanos pie šī Ordeņa regulas.⁶⁵ Rezultātā 1451. gadā tika noslēgta minētā kompromisa vienošanās.

Kā rāda šie piemēri, spriedzi un naidīgu pušu starpā uzturēja ne tikai to nesavietojamie centieni, bet lielā mērā arī savstarpējā neiecietība, īpaši no Vācu ordeņa puses, jo tā balstījās fiziskā spēka pastāvīgā demonstrēšanā.

Bīskapu vēlme aizstāvēt tiem piešķirtās teorētiskās tiesības un savu rīcības brīvību bija loģiska. Taču vismaz līdz 14. gadsimta pēdējam ceturksnim viņi kopumā nerēķinājās ar reālo spēku samēru un iecirtīgi pastāvēja uz saviem principiem, neapsverot kompromisus. Nepārtrauktā sūdzēšanās pāvestam, atspoguļojot Ordeni kā ticības ienaidnieku, savstarpējo saskaņu neveicināja. Atsevišķi bīskapi, piemēram, Tērbatas bīskaps Dītrihs III

(*Dietrich/Theoderic Dameroff/ Damerow*, 1378–1400) un Sāmsalas–Vikas bīskaps Kristians (*Christian/ Cristianus/ Kerstianus Kuband/ Coband/ Cobant*, 1423–1432) izrādīja pret Ordeņu principiālu naidu un ar azartu vērpā intrīgas pret to.

Kā mudina domāt pat Ordeņa iekšējā korespondence, paši ordeņa brāļi vairāk vai mazāk ticēja saviem apgalvojumiem par nepieciešamību pēc visu politisko spēku vienotības, kas vislabāk īstenojama Ordeņa kā administratīvi un militāri spēcīgākā zemes kunga vadībā. Taču Ordeņa augstprātīgā attieksme, skarbā nesavaldība un jo īpaši varmācīgās metodes — iebiedēšana, sūtījumu pārķeršana un pat slepkavības — uzkurināja oponentos pastāvīgu aizvainojuma sajūtu un pretestības garu, neļaujot attīstīties savstarpējai uzticībai.

Rezultātā Livonijas politiskajā dzīvē bija radies sava veida apburtais loks jeb strupceļš.

Nobeigums

Varas sadalījums Livonijā nebija pilnīgi skaidri noteikts un neatbilda visu zemes kungu ambīcijām, kas izraisīja pastāvīgu spriedzi starp Livonijas bīskapiem un Vācu ordeni. Savukārt daudzo Livonijas politikajā dzīvē iesaistīto un ieinteresēto spēku atšķirīgās intereses neļāva varas sadalījumu būtiski mainīt. Iesaistīto pušu savstarpējā neiecietība un stūrgalvīga pastāvēšana uz saviem principiem, kā arī Vācu ordeņa paradums nesaskaņas risināt ar fizisku spēku radīja pastāvīgu savstarpējās neuzticēšanās un naida atmosfēru, kas traucēja panākt ilgtspējīgu kompromisu. Tāds bija mantojums, ko viduslaiku Livonija nodeva nākamajam laikmetam.

Zemes kungu savstarpējie konflikti Baltazaram Rusovam ir viens no iemesliem vispārējai nepatīkai pret viduslaiku periodu Livonijas vēsturē, kad šī teritorija atradās Romas katoļticīgu, pāvestam pakļautu baznīcas kungu rokās. Šis ir subjektīvs un principiāla naida pret visu katolisko caurstrāvots skatījums,

tomēr tam ir zināms pamats. Katrā ziņā Rusova rakstītais rāda, ka viduslaiku Livonijas zemes kungu starpā valdošā spriedze un naidpilnā atmosfēra netika aizmirsta arī pēc gadsimtiem, tā atstāja objektīvas un subjektīvas sekas un radīja iespaidu par laiku, kad, kā raksta Rusovs, “vienmēr starp virsbīskapiem un mestriem bija pārmērīga sacensība, naidis un nenovēlība augstākas varas dēļ”⁶⁶, un tā “[...] šo zemi ierāva karos un viņai tapa nodarīts daudz ļaunuma. Dieva gods, baznīcas un skolas palika novārtā. Vientiesīgie un nesapratīgie Livonijas zemnieki tapa aizkavēti tālākā Dieva atzišanās. Tādēļ arī nāca Dieva sodība”.⁶⁷

Avoti un piezīmes

LUB = *Liv-, Est- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten*. Bd. I (1853), Bd. II (1855), Bd. III (1857), Bd. IV (1859). Bunge F. G. (Hg.). Reval: Kluge und Ströhm; Bd. V (1867), Bd. VI (1873). Bunge F. G. (Hg.). Rīga: Nikolai Kymmell; Bd. VII (1881), Bd. VIII (1884); Bd. X (1896), Bd. XI (1905). Schwartz P., Bulmerincq von A. (Hg.). Rīga; Moskau: Verlag von J. Deubner.

- 1 Maasing M. *The Role of the Bishops in the Livonian Political System (in the first half of the 16th Century)*. Tartu: University of Tartu Press, 2016, p. 13. (Dissertationes Historiae Universitatis Tartuensis).
- 2 Kurzemes bīskapija jau kopš 1245. gada bija pakļauta Vācu ordenim, tam saņemot divas, bet bīskapam — vienu trešdaļu no tās zemes. 1290. gadā Kurzemes domkapituls līdz ar bīskapu tika inkorporēti Vācu ordenī, bija tam paklausīgi un zemes kungu politiskajos konfliktos neiesaistījās (LUB, I, Nr. 181–182, 530; LUB, III, Nr. 217a).
- 3 Eihmane E. *Rīgas arhibīskapa un Vācu ordeņa cīņas par varu viduslaiku Livonijā*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, 123 lpp. (Latvijas vēstures mazā bibliotēka); Jähnig B. *Der Kampf des Deutschen*

- Ordens um die Schutzherrschaft über die livländischen Bistümer. In: Nowak Z. H. (Hg.). *Ritterorden und Kirche im Mittelalter*. Torun: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 1997, s. 97–11 (Ordines militares. Colloquia Torunensia Historica, 9) u.c.
- ⁴ Benninghoven F. Zur Rolle des Schwertbrüderordens und des Deutschen Ordens im politischen Gefüge Alt-Livlands. *Zeitschrift für Ostforschung*. 1992, 41: 174; Hellmann M. *Das Lettenland im Mittelalter: Studien zur Ostbalt. Frühzeit u. lett. Stammesgeschichte, insbes. Lettgallens*. Münster; Köln: Böhlau, 1954, S. 122 (Beitrage zur Geschichte Europas I); Thumser M. Das Baltikum im Mittelalter. Strukturen einer europäischen Geschichtsregion. *Jahrbuch des baltischen Deutschtums*. 2011, 58: 7.
- ⁵ LUB, I, Nr. 26, 40.
- ⁶ *Indriķa hronika*. X. Tulk. Feldhūns Ā., koment. Mugurēvičs Ē. Rīga: Annele, 2001, 17. lpp.; LUB, I, Nr. 64, 67, 68; LUB VI, Nr. 2718. 1228. g. Sv. Romas imperators apstiprināja arī zobenbrāļu tiesības uz iekarotajām, no bīskapiem neatkarīgajām zemēm (LUB, I, Nr. 100). Bīskapiju teritorijā tiem piešķirtajās zemēs laicīgā vara zobenbrāļiem pienācās kā attiecīgo bīskapu vasaļiem. Savukārt Vācu ordeņa virsmestrs 1226. g. bija saņēmis no Sv. Romas imperatora apstiprinājumu savai laicīgajai varai Prūsijā un tādējādi bija kļuvis par Sv. Romas Impērijas firstu (www.muelerscience.com/SPEZIALITAETEN/Technik/Bauen_Dokumente/Goldene_Bulle_1226.htm). Šk. 2018. g. 5. janv.)
- ⁷ *Indriķa hronika*, op. cit., VI, 4. lpp.; LUB, I, Nr. 16; LUB, III, Nr. 73b; LUB, VI, Nr. 2717.
- ⁸ LUB, I, Nr. 149.
- ⁹ 1226. g. Mazovijas hercogs, aicinot Ordeņi palīgā pret pagāniskajiem prūšiem, kā lēni tam piešķīra Kulmas zemi. Sv. Romas imperators, 1235. g. apstiprinot šo lēni, nodeva Ordeņim arī vēl neiekarotās un nevienam kristīgajam valdniekam nepieņerošās prūšu apdzīvotās zemes. Pēc prūšu pievēršanas kristietībai viņu zeme tika iedalīta četrās bīskapijās. Katrā no tām bīskapam pienācās viena trešdaļa, bet ordeņim — divas trešdaļas zemes, kurās bīskapiem bija tikai baznīcas vara, nevis politiskā vara. 13. gadsimtā trīs Prūsijas bīskapiju domkapituli, izņemot Ermlandi, pieņēma Vācu ordeņa regulu un tādējādi pakļāvās tā augstākajai vadībai (Milicers K. *Vācu ordeņa vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2009, 92.–100., 109.–110. lpp.).
- ¹⁰ LUB, I, Nr. 277; LUB, VI, Nr. 3024b.
- ¹¹ *Tabulae Ordinis Theutonici* [...]. Ed. Strehlke E. Berolini: Apud Weidmannos, 1869, No. 295–296.
- ¹² Fragmentum deductionis procuratoris ordinis Sancte Marie Theutonicorum (Sv. Marijas Vācu ordeņa prokuratora taisnošanās raksta fragments). *Franciscus de Moliano Conscriptio inquisitionis testium 1312/ Franciska no Moliano izmeklēšanas protokols 1312. gadā. Liecinieku nopratināšana par notikumiem Livonijā 13.–14. gadsimta mijā*. Mugurēvičs Ē. (tulk., priekšvārds un komentāri). Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2010, 9–11§, 313., 315., 339. lpp.
- ¹³ Selart A. Political rhetoric and the edges of Christianity: Livonia and its evil enemies in the fifteenth century. In: Jaritz G., Kreem J. (eds.). *The Edges of the Medieval World*. Budapest; New York: CEU Press, 2009, p. 60; Selart A. Schismatiker, Vereinigung der Kirchen und das Geld. Livland und die Union von Florenz (1439). *Zeitschrift für Historische Forschung*. 2009, 36:16.
- ¹⁴ Ordeņis konsekventi identificēja savas un Livonijas intereses (piemēram: LUB IV, Nr. 1412, LUB, VII, Nr. 30, 46).
- ¹⁵ Albertu II Ordeņis sagūstīja, kad tas 1267. gadā bija nodevis arhibīskapiju Šverinas (*Schwerin/ Zwerin*) grāfa Gunzelina III (*Gunzelin/ Gunzell/ Guncelinus*) aizsardzībā (LUB, I, Nr. 406). Vācu ordeņis,

- kas nevēlējās ļaut ietekmīgiem Rietumeiropas aristokrātijas pārstāvjiem izveidot sev varas bāzi Livonijā, piespieda viņu no minētās vienošanās atkāpties (*Franciscus de Moliano...*, op. cit., 33., 71., 111., 147., 177., 219., 243., 279., 303. lpp.; LUB, I, Nr. 577, 584).
- ¹⁶ *Franciscus de Moliano...*, op. cit., 53.–61., 95.–97., 129.–133., 165., 191., 233., 253. lpp.; LUB, II, Nr. 586.
- ¹⁷ Pēc Ordeņa lūguma, 1274. g. Sv. Romas imperators izdeva dokumentu, kas apliecināja Vācu ordeņa laicīgo varu pār Rīgu (LUB, I, Nr. 445), lai gan faktiskais pilsētas kungs bija arhibīskaps. 1297. g. sākās atklāts Rīgas pilsētas un Vācu ordeņa karš.
- ¹⁸ LUB, I, Nr. 202, 218, 220; Hellmann M. *Livland und das Reich. Das Problem ihrer gegenseitigen Beziehungen*. München: Verlag der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1989, S. 13–14. (Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1989, 6). S. 6, 13. 1245. g. dibinātajā Livonijas un Prūsijas arhidiecēzē ietilpa četras Livonijas (Rīgas, Tērbatas, Sāmsalas–Vīkas (no 13. gs. no gales Kurzemes) un četras Prūsijas (Kulmas, Pomezānijas, Ermlandes un Samlandes) diecēzes.
- ¹⁹ LUB, II, Nr. 711, 742, 778, 968.
- ²⁰ Sāmsalas–Vīkas un Tērbatas bīskapijās šāds risinājums nebija iespējams, jo attiecīgie domkapituli nedzīvoja pēc reliģiska ordeņa regulas. Tāpēc šeit Ordenim bija jāaprobežojas ar mēģinājumiem panākt tam labvēlīgu bīskapu un domkungu ievēlēšanu vai iecelšanu.
- ²¹ LUB, IV, Nr. 1351, 1353.
- ²² LUB, IV, Nr. 1446.
- ²³ LUB, V, Nr. 2705; LUB, VII, Nr. 62–63.
- ²⁴ LUB, VII, Nr. 537.
- ²⁵ Pie arhibīskapijas robežām Ordenis turēja gatavībā savu karaspēku, ko tas bija gatavs likt lietā gadījumā, ja pretinieki nepiekāptos (LUB, VIII, Nr. 321–322, 336, 945).
- ²⁶ LUB, VIII, Nr. 673.
- ²⁷ Vēl vasarā notikušās sarunas starp Vācu ordeni, arhibīskapu un Rīgas pilsētu palika bez rezultātiem, jo Ordenis diktēja pārmērīgas prasības (LUB, VIII, Nr. 936, 953). Pēc sakāves Ordenis nekavējoties pats uzaicināja pārējos politiskos spēkus uz sarunām (LUB, VIII, Nr. 979, 989).
- ²⁸ LUB, VIII, Nr. 1019.
- ²⁹ Vienošanās paredzēja, ka domkapitula prāvestu un dekānu kā savus “slepenos draugus un padomniekus” (*heimliche Frunde und Rathgeber*) izvēlēties Livonijas mestrs. Pārējie amatā esošie domkungi drīkstēja saglabāt augustīniešu tērpu; tomēr turpmāk ievēlējamiem domkungiem visiem bija jābūt Vācu ordeņa brāļiem, lai gan arhibīskaps un prāvests drīkstēja domkungus atbrīvot no Vācu ordeņa regulas ievērošanas. Domkapituls saglabāja tiesības ievēlēt pārējos domkungus un palika pakļauts arhibīskapa jurisdikcijai un vizitācijai. Tas saglabāja arī tiesības ievēlēt arhibīskapu, tomēr soloties veicināt Ordeņa intereses (LUB, XI, Nr. 159, 203).
- ³⁰ Amatā stājoties Ordenim draudzīgiem arhibīskapiem 1452. un 1492. g. Ordenis un arhibīskaps vienojās par kopīgu kundzību pār Rīgu. Tomēr šādus saskaņas periodus pārtrauca gan arhibīskapa centieni kļūt par Rīgas vienīgo kungu (15. gs. 70. gados, 16. gs. 40. gados), gan rīdzinieku konflikti ar kādu no abiem kungiem (Rīgas–Ordeņa karš 1481–1491), Reformācijai labvēlīgi noskaņoto pilsētnieku nepatika pret pakļautību Romas katoļu baznīcas prelātam (16. gs. pirmajā pusē) (Arbusow L. *Grundriss der Geschichte Liv-, Esth- und Kurlands*. Riga: Verlag von Jonck und Poliewsky, 1908, S. 109–110, 134–135, 150).
- ³¹ LUB, II, Nr. 643, 670.
- ³² Par Sv. Romas imperatora varas pretenziju Livonijā juridiskajām niansēm — to, cik lielā mērā un vai vispār Livonijas valdījumus var uzskatīt par impērijas lē-

- ņiem — historiogrāfijā nav vienprātības un jaunākajā pētniecībā dominē viedoklis, ka šis jautājums nav viennozīmīgi atbildams (sk. Hellmann M. *Livland und das Reich...*, S. 7–12; Kļava V. Livonija Svētajā Romas impērijā: problēmas izpēte un attiecību piemērs no 16. gadsimta vidus. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2014, 90: 129–134; Mäesalu M. Päpstliche und kaiserliche Machtansprüche im livländischen Kreuzzugsgebiet im 13. Jahrhundert. *Zeitschrift für Ostmitteleuropa — Forschung*, 2013, 62/3: 472).
- ³³ To savā 16. gs. norisēm veltītajā disertācijā ir secinājis igauņu vēsturnieks M. Mäsings, kā piemēru šai likumsakarībai minot strīdu par Sāmsalas–Vīkas bīskapa amatu 1532.–1536. gadā (Maasing M. *The Role of the Bishops in the Livonian Political System*, p. 48). Šāda tendence, lai gan ne tik asā formā, iezīmējās jau iepriekšējos gadsimtos.
- ³⁴ Piemēram, LUB, II, Nr. 608; LUB, VII, Nr. 718.
- ³⁵ Piemēram, LUB, IV, Nr. 1469.
- ³⁶ Vācu ordenis, kuram pašam bija pietiekami militārie resursi, līdz 15. gs. lielus lēņus savās zemēs nepiešķīra (Milicers, op. cit., 127., 190. lpp.). Taču Harju un Viru zeme līdz 1343. g. atradās Dānijas karaļa pakļautībā, un vasaļi šeit bija kļuvuši par ietekmīgu politisko spēku.
- ³⁷ Rauch von G. Schwedens Politik in den baltischen Ländern des 14. Jahrhunderts. *Beiträge zur baltischen Geschichte*, 1980, 9: 5, 8–9, 14–15, 17; Jau minētajā 1304. g. noslēgtajā vienošanās, jādodomā pēc Dānijas karaļa vasaļu pieprasījuma, kā pirmais punkts bija iekļauta apņemšanās saglabāt attiecīgo Igaunijas daļu Dānijas karaļa valdījumā (LUB, II, Nr. 608).
- ³⁸ LUB, IV, Nr. 1384; Jähnig B. *Johann von Wallenrode. O. T. Erzbischof von Riga, königlicher Rat, Deutchordensdiplomat und Bischof von Lüttich im Zeitalter des Schismas und des Konstanzer Konzils (um 1370–1419)*. Bonn; Goddesberg: Verlag Wissenschaftliches Archiv, 1970, S. 21–22. (Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens, 24).
- ³⁹ LUB, III, Nr. 1295, 1309, 1311, 1318.
- ⁴⁰ “... alle die Land betwungen weren ane Pabst und Keiser, und man von in den Landen wening zu sagen wuste” (LUB, VII, Nr 2709).
- ⁴¹ LUB, XI, Nr. 329–335, 347–348, 355, 362–363, 373–374, 416, 445, 722; *Monumenta Livoniae antiquae*. Bd. IV. Napiersky K. E. (Hg.). Riga; Leipzig: Eduard Frantzen’s Verlags — Comptoir, 1844, Nr. 100–110; Arbusow, op. cit., S. 103; Caune M. Rīgas pēdējais bruņotais konflikts ar Livonijas ordeni (1481–1491). *LPSR ZA Vēstis*, 1975, 8: 37.
- ⁴² Par šo visplašāk pētīto Livonijas zemes kungu attiecību epizodi sīkāk sk. Arbusow, op. cit., S. 63–64; Girgensohn P. Die Inkorporationspolitik des Deutschen Ordens in Livland 1378–1397. *Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands*, 1910, 20: 1–86; Glauert M. Die Bindung des Domkapitels von Riga an die Regel des Deutschen Ordens. In: Biskup R., Glauert M. (Hg.). *Die Domkapitel des Deutschen Ordens in Preussen und Livland*. Münster: Aschendorff, 2004, S. 269–316; Jähnig, op. cit., S. 7–43; Kallmeyer T. Geschichte der Habits-Veränderung des Rigischen Domcapitels, nebst Untersuchungen über streitige Gegenstände in derselben mit urkundlichen Beilagen. *Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands*, 1842, 2: 197–340; Milicers, op. cit., 183.–184. lpp.; Seraphim E. *Geschichte von Livland, Band 1: Das livländische Mittelalter und die Zeit der Reformation (bis 1582)*. Gotha: Friedrich Andreas Perthes, 1906, S. 95–119 (Deutsche Landesgeschichten, 7); Stavenhagen O. Der Kampf des Deutschen Ordens in Livland um den livländischen Einheitsstaat im 14. Jahrhundert.

- Baltische Monatschrift*, 1902, 53: 146–159; 209–228.; Šterns I. *Latvijas vēsture 1290 — 1500*. Rīga: Daugava, 1997, 106.–108. lpp.
- ⁴³ Rusovs B. *Livonijas Kronika*. Veispals E. (tulk.). Rīga: Valters un Rapa, 1926, 31. lpp.
- ⁴⁴ Kallmeyer, op. cit., S. 221.
- ⁴⁵ LUB, III, Nr. 1094. Šo regulas maiņu arhibīskaps Zigrīds veica, lai veicinātu savu vasaļu interesi par karjeru domkapitulā un tādējādi nostiprinātu to atbalstu, jo augustiniešu regula bija brīvāka, nododot domkungiem lielāku neatkarību un materiālo nodrošinājumu (Glauert, op. cit., S. 277; Hellmann M. *Livland und das Reich...*, op. cit., S. 27, Stavenhagen, op. cit., S. 152–153).
- ⁴⁶ Piemēram, prasību, ka domkungiem jāiestājas Vācu ordenī, ordeņa pārstāvis formulēja sekojoši: *“thumherren solden den habit wedir an sich nemen”*, izstāšanos no Vācu ordeņa aprakstīja kā *“ablegung des habites”* (LUB, VIII, Nr. 35, 369).
- ⁴⁷ LUB, VII, Nr. 733.
- ⁴⁸ LUB, XI, Nr. 159, 203.
- ⁴⁹ *Franciscus de Moliano...*, op. cit., 29. lpp.
- ⁵⁰ *Franciscus de Moliano...*, op. cit., 39, 43. lpp.
- ⁵¹ *Franciscus de Moliano...*, op. cit., 223. lpp.
- ⁵² *Franciscus de Moliano...*, op. cit., 299. lpp.
- ⁵³ *Franciscus de Moliano...*, op. cit., 175. lpp.
- ⁵⁴ *“.. siet demselben heren erzbischofe jo hoflich und reetlich des besten wo ir moget”* (LUB, IV, Nr. 1469).
- ⁵⁵ LUB, IV, Nr. 1398, 1634, 1653, 1892–1894; LUB, V, Nr. 2063, 2090, 2094; LUB, VI, Nr. 2996; Jähnig, op. cit., S. 37–39.
- ⁵⁶ Starp abiem zemes kungiem tika noslēgta vienošanās, saskaņā ar kuru Livonijas mestrs tika uz 12 gadiem iecelts par arhibīskapijas laicīgo pārvaldnieku (*vicarius in temporalibus*), bet Johanness V ik gadu no savu zemju ienākumiem saņēma 4000 guldenus (LUB, VI, Nr. 2992).
- ⁵⁷ LUB, IV, Nr. 1904.
- ⁵⁸ LUB, VII, Nr. 537. Pāvesta bulla tika publicēta 19. martā (LUB, VII, Nr. 696). Drīz pēc tam domkapituls atgriezās Augustiniešu ordenī (LUB, VII, Nr. 713). Nav nepārprotami skaidrs, vai tas notika pirms vai pēc tālāk minētās slepkavības (kā iegansts tai vai reakcija uz to; autore sliecas piekrist pirmajai versijai).
- ⁵⁹ Par šo slepkavību sīkāk sk.: Eihmane E. Livonijas bīskapu delegācijas slepkavība 1428. gadā: zināmais un nezināmais. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 2013, 1 (86): 29–59.
- ⁶⁰ LUB, VII, Nr. 708 (*“...dat gy jw mit juwen perden und harnsche genczliken darupp vorsatten und verdigen, effte uns ichtz weddirstall anlangende sien wurde, dar Got vor sie, dat gy denne dar mede, alz jw togebort, verdich und bereide sein mochten”*).
- ⁶¹ LUB, VII, Nr. 713 (*“Vorseelich ist ouch, das der erczbisschof und die synen is nicht dorbey werden lassen bleiben und wellen villeichte von nuwes krig mit unsirm orden anslan. Wurdes dorczu kommen, das ummer Got vorbite”*).
- ⁶² LUB, VII, Nr. 718 (*“Ouch hat uns der herre erczbisschoff geschreiben, das ir euch und die euwirn mit allem thun czu krige schicket und wees her sich ken euch habe irboten.”*).
- ⁶³ LUB, VIII, Nr. 723, 727, 728, 773, 804, 891, 945, 3§, 5§.
- ⁶⁴ *“Wettet, her bischop van der rige unde gu anderen bisschope van lyflande, dat ik, goswin asscheberg, voget van grebyn, hebbe gedrenket juwen papen, vulehaveere genomt, de deken was to revele, mit alle sinen gesellen/ unde hedde en genomen wat se hadden, wente se weren vorreders des landes unde unses orden. Dat hebbe ik van egeneme upsate degan, unde van nemendes hete etterwitschop miner oversten, unde wolde god, dat ik juw bischope alle so warliken hadde an*

myner walt, datsulve wolde ik juw allen ok don. Wille gy nu dar wat umme don, dat vot myner personen, unde wytet dat anders nemende." (Auszüge aus der Chronik des Rufus vom Jahre 1400 bis 1430. In: Grautoff F. H. (Hg.). *Die Lübeckischen Chroniken in niederdeutscher Sprache*. Zweiter Teil, Hamburg: Bei Friedrich Perthes, 1830, S. 565). Līdzīga satura vēstules atreferē Alberts Krancs (*A. Krantzii, viri in theologia et ivre pontificio celeberrimi, historicique clarissimi, Wandalia [...] (1619)*). Hannoviae: Typis Wecheliani, impensis Danielis ac Davidis

Aubriorum & Clementis Schleichij, 1619, S. 257) un Johans Renners (*Johann Renner's Livländische Historien*. Hausmann R., Höhlbaum K. (Hg.). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht's Verlag, 1876, S. 118). Pat — vai jo īpaši tad —, ja hronistiem nebija pieejams precīzs vēstules teksts, līdz viņiem bija nonākusi informācija par Vācu ordeņa un Livonijas bīskapu naidu.

⁶⁵ LUB, X, Nr. 578–579, 584, 598, 616.

⁶⁶ Rusovs, op. cit., 41. lpp.

⁶⁷ Rusovs, op. cit., 6. lpp.

Par autori

Dr. hist. **Eva Eihmane** ir neatkarīga vēsturniece. Pētnieciskās intereses: Livonija krusta karu periodā un 14.–15. gadsimtā, Vācu ordeņa un Livonijas bīskapu savstarpējo attiecību vēsture.

About the Author

Dr. hist. **Eva Eihmane** is an independent historian. Research interests: Livonia during the Crusades and in the 14th–15th centuries with a special focus on the history of the relations between the Teutonic Order and the Livonian bishops

HATE AND THE NETWORK OF CONFLICTING INTERESTS: THE POLITICAL LIFE OF MEDIEVAL LIVONIA AND ITS LEGACY

Eva Eihmane

eva.eihmane@gmail.com

Summary

Key words: *Archbishop of Riga, Bishop of Dorpat, Bishop of Ösel-Wiek, Livonia, Teutonic Order*

To fully comprehend the situation in Livonia on the threshold of Reformation, including the reasons for predisposition of some social groups to the ideas of Reformation, an insight into processes taking place in medieval Livonia, when the respective preconditions were developing, is helpful. Since the attitude of Livonian society to Reformation largely stemmed from pragmatic considerations, the paper focuses on the political situation in this territory, with particular emphasis on the emergence and development of the power structures of medieval Livonia, the relations among them and the factors affecting them as it is this aspect that hides the key to the understanding of the processes in Livonia at the beginning of the 16th century.

Relations between Livonian bishops, primarily the Archbishop of Riga (before 1251 — the Bishop of Riga) and at times also the Bishop of Dorpat and that of Ösel-Wiek, on one side, and the Teutonic Order, on the other, were permanently strained and often escalated into vehement conflicts. It left a certain legacy for the subsequent periods of history and inspired 16th century chronicler Balthasar Russow to remark that it was for the excessive competition for dominance, hatred and envy among the Archbishops and the Livonian Masters which pulled the land into wars and caused it much harm, including the neglect of the growth in the knowledge of God among the Livonian peasants that the scourge of God fell on Livonia.

In the centre of the nearly-permanent conflicts was the issue of hierarchy between the Teutonic Order and the Livonian bishops, the Archbishop of Riga in particular. As of 1330, the Order and the Archbishop competed also for the rule over the town of Riga. The root of the conflict lies in the existing distribution of power that was not unambiguous and absolutely clear and did not match the practical correlation of force and the ambitions of the involved parties.

The documents issued by the Pope as the highest ecclesiastic authority and the Holy Roman Emperor as the highest secular authority of Livonia granted the Archbishop of Riga, the Bishop of Dorpat, and that of Ösel-Wiek ecclesiastic authority over the Order of the Brethren of the Sword (*Fratres milicie Christi Livoniae*) as well as secular authority over the Order in the lands it received in the respective bishoprics as a sort of fiefs and allowed the Archbishop to consider himself the leading political force in Livonia. Conflicts became inevitable when in 1237 the Teutonic Order took over the devastatingly defeated Brethren of the Sword's mission, properties and liabilities towards the Livonian bishops. Unlike the Brethren of the Sword, the Teutonic Order was an influential international organisation with considerable material resources and a state of its own (Prussia). Furthermore, upon its foundation the Teutonic Order had been subjugated directly to the Pope and although the Livonian branch of the Order inherited from the Brethren of the Sword ecclesiastic and secular subordination to the Livonian bishops as clearly stated in the Papal document confirming the merging of the two orders, at least from the beginning of the 14th century the Teutonic Knights chose to "forget" this exception to its status and categorically insisted on their direct subjugation to the Pope and independence from all other secular and ecclesiastic lords.

Since the course of the conflicts is a relatively broadly studied topic of Livonia's history, the present paper presents only a very concise insight into the main periods of the discords in form of a background information. Conflicts between the Livonian bishops and the Teutonic Order began already in the 13th century and stroke with excessive violence from the part of the Knights who captured several Archbishops and other high-ranking clergy and raided the Bishopric of Ösel-Wiek. At the end of the century, the bishops started to file claims against the Order at the Holy See and henceforth the main method of the resolution of conflicts was diplomacy as the Teutonic Knights tried to avoid Papal sanctions. In the first half of the 14th century, the Livonian bishops, especially the Archbishop of Riga with the help of the Pope insistently, but unsuccessfully tried to make the Teutonic Order recognise itself as the former's vassal. In the last quarter of the century, the Order launched the policy of pushing at the Papal Court its candidates for the vacant seats of the Bishops of Dorpat and Ösel-Wiek and was successful on numerous occasions. In 1393, the Teutonic Knights achieved the incorporation of the Cathedral Chapter (canons) of Riga into their Order. This was the culmination of the Order's power in Livonia that started to dwindle after the Teutonic Knights' defeat at Tannenberg in 1410. In 1426, the Archbishop and canons of Riga achieved the revoking of the Papal decision of their incorporation into the Teutonic Order. Although the latter tried to intimidate the

canons to remain under the Teutonic rule, the growth of political importance of the vassals of the Livonian bishops and those of the Order in Harju and Viru (lands acquired from the King of Denmark in 1346) and their increasing participation in decision making henceforth forced the Order to put up with compromise solutions achieved in Livonian diets with the participation of all Livonian estates and rulers. In a landmark Livonian diet of 1435 after a heavy defeat from the hands of Poland–Lithuania, the Livonian Brethren concluded an agreement with the Archbishop and canons of Riga thereby accepting the latter's return under the Augustinian rule. In 1451, when the Teutonic Knights had again achieved the Papal confirmation of its candidate as the Archbishop of Riga, the Order forced upon the canons of Riga a compromise agreement whereby the latter were formally re-incorporated into the Order, but retained their practical freedom while the Order was given the main say in Livonian matters. As compromise that matched the actual correlation of power, met the main interests of the involved parties and basically resolved the competition between the Order and the Archbishop for the status of the leading political force in Livonia, this arrangement remained in force up to the mid-16th century. However rule over the town of Riga and influence in the other bishoprics remained an apple of contention.

Thus the political life in Livonia was the scene of a clash of two incompatible positions. On the one hand, it was natural that the Livonian bishops (especially the Archbishop of Riga who had the grounds to aspire to the status of the dominating political force in Livonia) wanted to exercise their rule over the Teutonic Order that followed from the documents issued by the Pope and the Holy Roman Emperor. However, they — at least in the 14th century — acted in a stubborn and spiteful manner and failed to take into consideration the practical correlation of power. Their continuous complaints to the Pope, presenting the Order as the enemy of Christendom did not encourage peaceful co-existence either. On the one hand, the Order highly valued its independence, found it against its essence and pride to obey anyone but Pope and had its unlimited power in Prussia as a constant ideal to strive at in Livonia. Furthermore, sources lead one to think that the Teutonic Knights sincerely believed that it was in the best interests of Livonia for all Livonian rulers to act in a coordinated manner under the Order's leadership, especially in view of the external threats (that admittedly were exaggerated in the Order's rhetoric). On the other hand, the Teutonic Knights' arrogant attitude towards the other Livonian rulers and especially their violent methods — such as interception of messages, intimidation and even murder — kept alive the resistance of the other political forces and made concord difficult to achieve.

What made it impossible to change the existing administrative system in Livonia and prevented any of the contesting forces from conclusively gaining the upper hand was the complicated network of interests of the involved parties. Direct ecclesiastical subordination of the Livonian rulers to the Pope led to the intervention of the Pope in Livonian matters as the mediator and supreme judge of the conflicting parties, on the one hand, curbing the Order's predisposition to violence but, on the other, giving it diplomatic advantages. The secular overlord of Livonia — the Holy Roman Emperor — did not have any mechanisms to implement any policies in Livonia and did not grant any practical aid to any of the parties. However his documents issued at the request of that or other side, served as a powerful argument in diplomatic discords. Livonian bishops not infrequently turned for support to the secular rulers of the region. The received assistance, although mostly in the form of diplomatic support or very limited military aid was one of the obstacles for the Order to establish control over the respective bishopric. The foreign policy considerations of the Prussian Brethren of the Order further

complicated the picture, forcing the Livonian Knights to make some concessions in order to curb the conflicts that had the potential of having international resonance. The vassals were eager to remain under a weak and remote lord, thus, on the one hand, they as a rule were against the subordination of the respective bishoprics to the Teutonic Order and, on the other, they supported the Order in its efforts to protect the land against foreign intervention and invasion and could be won over by the party that offered them further improvement of their status. This complex network of interests required a certain balance of power between the Livonian bishops and the Teutonic Order. As soon as one of the sides started to dominate excessively, the balance was disrupted and the involved and interested parties took action to restore it. The formation of an international coalition led by the Bishop of Dorpat against the Teutonic Order at the end of the 14th century when the latter had gained control both over the Bishopric of Ösel-Wiek and the Archbishopric of Riga, is the most striking example.

Thus the network of conflicting interests of numerous parties involved and interested in the political life of Livonia did not allow considerably changing the existing distribution of power.

Emotional background is an important aspect of any political, mental or social process. It consists of details and nuances that are seen as extremely important by contemporaries, but may become insignificant with time. An insight into the emotional background helps to understand the motivation of the actors of the respective processes. This extremely exciting aspect has been mostly neglected in historical literature on medieval Livonia and an insight into it presents the innovative side of the present paper. The reconstruction efforts of the emotional background of centuries long since gone certainly largely builds on assumptions, however in this case the related sources allow making educated guesses.

An important aspect of the parties', especially the Teutonic Knights', motivation was concern for their public image. It seems that one of the reasons for the Order's striving at having the canons of Riga incorporated into it was that the Knights wanted them to wear the uniform of the Teutonic Order thus demonstrating to the world that the Order had gained the upper hand in the competition for dominating role in Livonia's political life. Thus in the above-mentioned agreement of 1451 the Knights did not insist that the canons follow the Order's rule as long as they wear its gowns.

The sources clearly point to strain, mutual distrust and the atmosphere of hatred in Livonia. It is already evident in the partially surviving Protocol of Investigation by the Papal Legate Franciscus of Moliano (*Franciscus de Moliano Conscriptio inquisitionis testium 1312*). The deeply-embedded distrust is convincingly revealed through the relations between the Livonian Master and the Archbishop Johannes V (1393–1418) who was a loyal member of the Teutonic Order — mutual trust was lacking even in such favourable political constellation. A striking example of the above said is the situation in 1428 when the canons of Riga returned to the Augustinian rule and a representative of the Order murdered the delegation of the Livonian prelates, numbering 16 persons, on their way to the Holy See: the perpetrator's challenging letter to the Archbishop radiates vehement hate towards the prelates whom the former describes as the traitors of the land, while the preparation of both sides to war, each fearing attack from the other, demonstrates distrust taken to the extreme.

The atmosphere of constant distrust, strain and hatred caused by the clash of incompatible interests of the Livonian rulers, their mutual intolerance and stubbornness as well as the Order's arrogance and tendency to use force further complicated any possibility of reaching concord and sustainable compromise and added to the impasse in the political life of Livonia.